
Systemskiften och återställare

Vissa politiska beslut underlättas av att de alternativ man har att välja mellan är få och tydliga, vilket kan vara en fördel. En nackdel är å andra sidan att beslutsprocessen i sådana fall ofta står inför restriktionen att kompromisser inte är möjliga. Exempelvis kan ett land vara medlem i EU eller inte vara medlem; något annat alternativ står inte till buds.

I de flesta politiska frågor är emellertid inte alternativen av denna antingen/eller-karaktär. Den politiska processen skulle då kunna leda till att man från en stor mängd möjliga beslut valde en slags kompromisslösning, tex den som låg närmast "Medel-Svenssons" uppfattning. Beslutsprocessen tycks emellertid dessvärre vara kringgärdad med självpåtagna, svår-motiverade restriktioner mot sådana lösningar.

Den senaste borgerliga regeringen ansåg sig ha fått väljarnas mandat att påbörja ett "systemskifte". Den nuvarande socialdemokratiska regeringen anser sig på samma sätt ha fått mandat att genomföra ett antal "återställare". Sådana tolkningar av valutslagen har emellertid liten grund. Ta frågan om vårdnadsbidrag som exempel. Partierna förfäktar bara vissa lösningar, av många tänkbara, på detta problem. Såvida inte väljaren enbart är intresserad av frågan om vårdnadsbidrag, måste hon på valdagen dessutom ta hänsyn till vilka lösningar partierna

föreslår på helt andra problem. Att tolka utslaget av en så komplicerad valsituation är inte enkelt. Väljarna kan knappast anses ha givit något mandat varken för införandet eller avskaffandet av ett vårdnadsbidrag.

Den politiska debatten är självklart en förutsättning för demokratin. De politiska partiernas profilering och retorik kan underlätta för väljarna att bestämma sig för vilka som bäst representerar deras åsikter. Men politiska ambitioner att genomföra systemskiften och återställare, att inte söka kompromisser ens när sådana vore möjliga, kan orsaka stora kostnader. För det första kan stora resurser slukas i form av rena omställningskostnader. Vissa omställningskostnader kan vara oundvikliga, som en del av en läroprocess, men ibland tycks den politiska beslutsprocessen göra dem omotiverat stora. Löntagarfonder och husläkare är exempel på fenomen där systemskiften och återställare kan leda till en orimligt lång slutnota över omställningskostnader. För det andra kan svängningarna i politiken bli mycket större än svängningarna i folkopinionen. De politiska lösningarna kan variera kraftigt från en tid till annan, även om "Medel-Svenssons" önskemål inte förändrats alls (eller förändrats obetydligt).

Det ovanstående skall inte tolkas som en principiell kritik varken av den representativa demokratin eller

av enkla majoritetsbeslut. Folkomröstningar och konstitutionella hinder mot snabba kast i politiken, som reglerna för grundlagsförändringar, är också förknippade med problem. Folkomröstningar passar förmodligen bäst för sådana frågor där alternativen är av antingen/eller-karaktär (tex EU-medlemskap, högertrafik). I debetydligt vanligare – fall som lyfts fram här, dvs sådana frågor där några självklara alternativ inte finns (tex värdnadsbidrag, löntagarfonder, husläkare, kärnkraft), är folkomröstningar mindre lämpliga.

Institutionella hinder som skapar tröghet i politiken ger kanske ökade möjligheter för väljarna att skaffa information om alternativen och för de politiska representanterna att informera sig om åsikterna hos dem de företräder. Men de kan också bli hinder mot en snabb anpassning av politiken till förändrade förutsättningar, tex även när en kraftig svängning i opinionen verkligen har skett. Det är sålunda troligt att sådana hinder är mer önskvärda i vissa frågor än andra, vilket avspeglas redan i gällande lagstiftning, men det är inte lätt att avgöra på vilka områden ytterligare trögheter bör skapas. (Annorlunda uttryckt: Det är svårt att definiera vem som skall anses utgöra "Medel-Svensson" från fall till fall.)

Om problemen med systemskiften och återställare är lätta att identifiera, så är alltså de konkreta lösningarna desto svårare att finna. Men några drastiska institutionella förändringar kanske inte heller behövs. Att man bör söka sådana lösningar som, när meningsskiljaktigheterna väl klarlagts, kan tolereras även av många

meningsmotståndare säger väl det sunda förnuftet. Att man inte bör genomföra reformer som är förknippade både med stora omställningskostnader och en hög sannolikhet för att bli upprivna inom en snar framtid säger väl också det sunda förnuftet. Dessa principer har trots allt varit vägledande för många politiska beslut i Sverige i modern tid. Därför kanske det räcker att ge våra folkvalda uppdraget att förlita sig på sina sunda förnuft.

ANDERS VREDIN